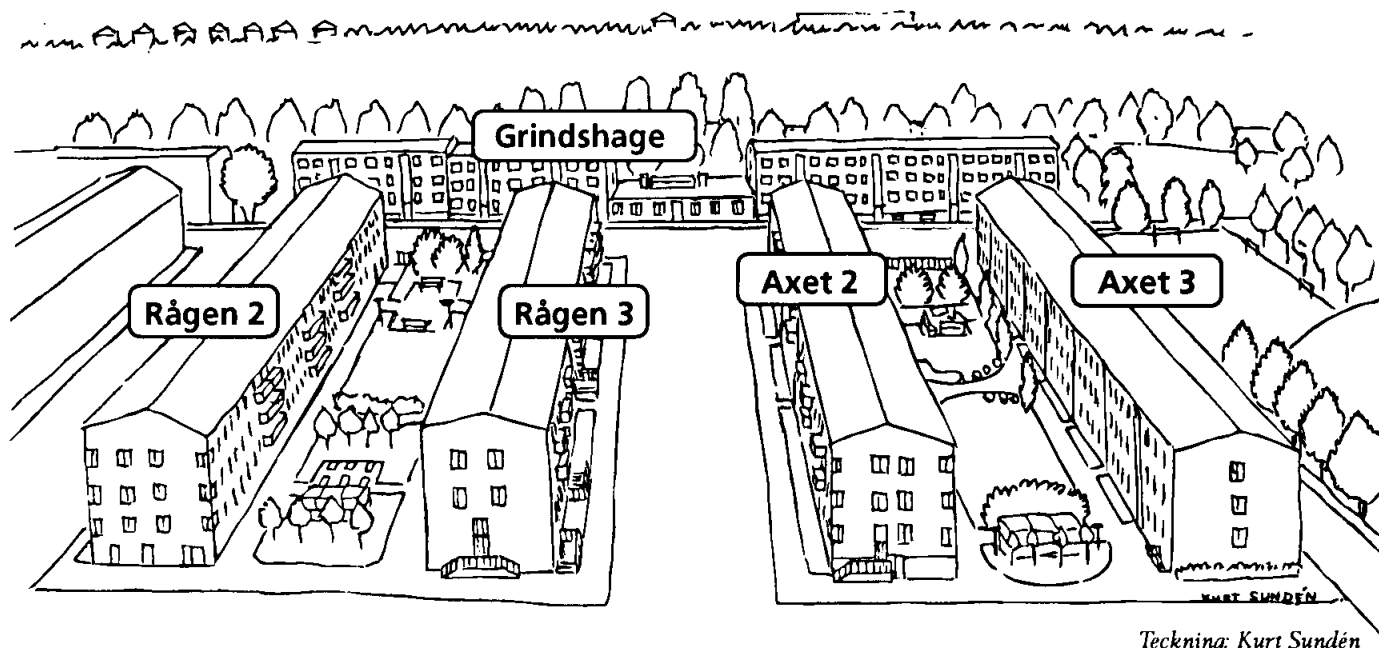

Teckning: Kurt Sundén

Historia och historier

Litet historia med anknytning till Brf Axet.

Vi har redigerat materialet som ursprungligen kommer från flera olika medlemmar. Boken *Stockholms gatunamn* har också anlitats.

Vi vill tacka alla som har bidragit och hoppas att skriften skall ge nöje och intressanta kunskaper åt alla Brf Axets medlemmar.

Anja Lyström och Kerstin Bergsvik

Om Axet

Bostadsrättsföreningen Axet bestod ursprungligen av sex fastigheter, i dag är de två Grindshage 1 och 2 sammanslagna till Grindshage 9. Axet 3 bebyggdes först (klart 1930) och sedan byggdes husen i turordningen Grindshage, Eriksdalsg 30–36 (klart år 1931), Rågen 3 (1932), samt Grindshage, Eriksdalsg 20–28 (1933). Efter ytterligare några år byggdes Rågen 2 (1937) och Axet 2 (1938).

Man bildade först en bostadsförening, som efter ett år blev bostadsrättsförening.

Fortfarande finns det några lägenheter i Axet 3 som ägs av HSB Stockholm och som hyrs ut som hyresrätter.

Om Eriksdal

Eriksdal var en egendom som på 1820-talet ägdes av en man vid namn Erik Almgren. År 1859 omtalas "Fabrikören Erik Silfverlings tomter 12 o 16 Eriksdal kallade" i Stads-mätningsavdelningens (stadsingenjörskontorets) arkiv. Om Eriksdal är uppkallad efter någon av dessa Erikar eller en tidigare Erik är okänt. Däremot är namnet *Eriksdalsgatan* från 1885. Det gavs till en planerad gata som ungefär motsvarar dagens Allhelgonagatan. I samband med att man började bebygga Eriksdalslunden 1930, flyttade man över namnet till vår gata.

Namnet *Grind* finns belagt i Stockholms tänkebok redan 1487. Namnet dyker upp flera gånger. T.ex. år 1491 erkänner en man att han slagit ihjäl en annan "viid gryndh". 1552 anklagas en kvinna för "mykin trolldom" och blev förvisad från staden: "och bödellen toogh henne och ledde henne vtur staden vtan om grind på Sudre malm". 1577 talas om att bygga ett tegelbruk vid Grind. Detta kommer till stånd redan året därpå.

Södermalm var sedan gammalt betydelsefullt för stadens invånare. (Det vi kallar Gamla stan var ursprungligen själva staden.) Här fanns skog och ängar med god tillgång på bete för kreaturen, kor, hästar och svin. År 1648 talas det om kor och hästar i *Grindz*

hagha, men redan 1646 nämns "stadzens hagha weedh Grindt" och 1674 "Grinsbrukz Hagen". På en gammal karta från 1733 ligger Grins Hage vid Årstaviken i det som idag motsvarar området Eriksdalsbadet — Eriksdalslunden.

Det smala näset som förband Södermalm med fastlandet i söder måste ha spärrats av med ett kreaturstängsel och eftersom huvudvägen söderut från staden måste passera detta, fanns det med all säkerhet en grind som har gett ortnamnet Grind.

I Fredmans epistel nr 53, Angående Slagsmålet nedanför Danto-Bommen skriver Bellman "Längst bort, Gutår!/ bort vid Grimshage/ Ligger krogen Rosenlund." Rosenlund var namnet på en trädgård intill Tantolunden. "Kring denna trakten/ Syns Tobaks-lador, Trädgårdar och Fält/ Kråkors skrän hörs skarpt och gällt." Krögaren hette f.ö. Eric Thurin och var trädgårdsmästare.

Vid Rosenlunds sjukhus låg en stor tobakslada som på 1800-talet användes till nödbostäder. Golvet i ladan var uppdelat i fyrkanter av några kvadratmeters storlek där de bostadslösa fick inrätta sitt "hem". Ända till 1914 fanns det några kvarter med nödbostäder i området. Den sista "Negerbyn" brändes på 1930-talet.

Eftersom Södermalm ligger så högt, var väderkvarnar en vanlig syn. *Häljan* hette en av dem, uppkallad efter sin ägare Helge Helgeson (död 1672). Den stod uppe på Tjurberget. Helgalunden har alltså inget med helig att göra utan med en kvarnägare på 1600-talet. Och Tjurberget är ett minne från den tid då stadens borgare lät sin boskap beta på Södermalm.

Södersjukhuset ligger på Rackarberget. Rackaren var den som slaktade och flådde hästar. Han bodde ungefär där Eriksdalshallen ligger idag. Man tömde avträdeskärl vid Grindshage och det fanns en pestkyrkogård i området. På 1890-talet nådde gasbelysningen ända till Skanstull.

Det första "spårekipaget", linje 3, kom 1905. Förutom den vanliga passagerartrafiken användes spårvagnarna även till andra uppgifter såsom transport av boskap till slakthuset och som begravningsfordon.

Där vi idag har en idrottsplats, fanns förr en bäckravin. När Eriksdalsområdet skulle bebyggas, jämnades marken till med tusentals ton sprängsten, som fraktades dit med häst och vagn. Man körde fram vagnen till kanten av gropen och tippade ner stenen. Ibland hände det olyckor vid hanteringen, även hästen och kusken kunde hamna i gropen. Området var problematiskt att fylla och bebygga p.g.a. den gamla bäckravinen och en underliggande lerkörtel. Staten upplät tomtmarken till ett billigt pris och husen kom att klassas som B-fastigheter.

Namnfrågan

Namnsättningen av gator har ofta väckt starka känslor. Då någon skall hedras med ett gatunamn krävs det för det första att personen i fråga är avliden och för det andra att han/hon är förtjänt på något sätt.

Då bostadsområdet vid Eriksdal skulle namnsättas någon gång runt 1930, föreslog Namnberedningen att man skulle använda sig av namnkategorin "märkesmän inom den svenska arbetarrörelsen". Man hade plockat fram en del hårdingar som Mäster Palm och Fredrik Sterky (LO:s förste ordförande). Det visade sig emellertid att den politiska majoriteten definierade "förtjänt" på ett annat sätt än Namnberedningen. Man hade även föreslagit "malnamn", vilket dock ansågs för fint för området. Så istället blev det namn som Råggatan och Havregatan och annat som man plockade från gräsriket.

Eriksdalsområdet kom av samtiden att kallas för "Inmalningstvänget" efter ett aktuellt politiskt beslut, som innebar att kvarnarna måste mala in en viss mängd sämre svenskt spannmål i mjölet.

Det var då det. Idag har "Inmalningstvänget" hög status och är rent av "kulturmärkt".

Ryska bomber över Söder

Onsdag morgon den 23 februari 1944 var varenda glasmästare i stan kallad till Söder. De flesta fönsterrutor i "Inmalningstvänget" hade exploderat i en tryckvåg kvällen innan.

Detsamma gällde "Sucken" där varenda "dora" hade gått sönder. "Sucken" avser Åhléns, som på den tiden hette Åhlén&Holm, förkortat Å&H, alltså Åhå = suck.

Det som orsakat tryckvågen var några bomber som ryska stridsflygplan hade tappat över Eriksdalslunden vid 9-tiden på kvällen. Stan hade änglavakt, för trots att det var i skiftet mellan sju- och niobio och det var rätt mycket folk i rörelse, blev bara två personer skadade.

Sverige protesterade och Sovjet bad om ursäkt för felnavigeringen men det skulle visa sig att "felnavigeringen" var mer omfattande än så. Även regementet i Strängnäs fick ta emot ett bombanfall.

Bakom kulisserna utspelades sig ett annat drama. En sovjetisk spion, Sidorenko, dömd till livstid, satt i ett svenskt fängelse. Sovjet hade under hösten försökt förmå de svenska myndigheterna att släppa Sidorenko, men Sverige vägrade. Molotov, Sovjets utrikesminister, blev rasande.

Tre dagar efter bombfällningen släpptes Sidorenko och flögs till London.

Boende i Axet minns

Olle minns (Olof Hertz)

Jag föddes 1912 i huset Blekingegatan 18. Tomten mittemot var obebyggd och där fanns potatis och grönsaksodlingar samt ogräs. Vi plockade målla (typ spenat) till soppa.

I hela Helgalunden fanns det bara ett par träkäkar.

Gatubelysningen bestod av stolpar med fotogenlampor. En lykttändare gick runt varje kväll med en stege, fotogenkanna och tändstickor. Hemma hade vi en gaslampa i köket och fotogen för övrigt. Lägenheten bestod av ett rum och kök för åtta personer. Vi hade vedspis, slaskho, kakelugn och torrdass inne.

Ringvägen var en uppbyggd vägbank med djupa gropar på båda sidorna. Ungefär där Råggatan börjar fanns det en rödvit stuga, vars tak inte nådde gatuhöjden.

Familjen Sandberg, som bodde där, hade både grisar och höns. Utmed Ringvägen växte det tistlar och buskar där humlor och getingar trivdes. Vi barn tävlade om att fånga insekter och ha dem i gropar med en glasskiva över. Pretentionerna på lekar och lekplatser var inte stora på den tiden. Den bästa kälkbacken försvann när Allhelgonakyrkan byggdes 1918.

Skånska cementgjuteriet tillverkade cementrör där Vickergatan är nu och det fanns även en stenkross i området. På Tantoområdet fanns ett sockerbruk, som tillverkade strö- och bitsocker samt sockertoppar, som var det vanliga sockret till kaffet. Man drack kaffet på bit.

Ringvägen mot Götgatan var helt obebyggd sånär som på en villalikhande byggnad där Blomsterfondens konditori finns nu. På Ringens plats låg Piehls Bryggeri. På Götgatan fanns flera brädgårdar (Ekersjö, Andersson & Hellberg). Allting fraktades med häst och vagn. Stallet låg intill muren mot Blekingegatan och i början av 30-talet, när det bröt ut en eldsvåda i brädgården, brann många hästar inne. Närmare Skanstull, där Folksam ligger nu, fanns en trädgård som levererade plantor

för stadens förskönande. Det växte till och med en palm i ett högt glashus där.

Namnet, Skanstull, härstammar från 1600-talet. Där fanns då en tullstation och en försvarsanläggning, Grindskansen. Från samma tid härstammar namnet Grindshage, som bytte namn 1859 till Silverlings hage. En fabrikör, Erik Silverling, inköpte då marken. Varifrån namnet Eriksdal kommer saknar förklaring. Eriksdals koloniområde anlades 1898. Anna Lindhagen stod för idén. Hon ville att "mindre bemedlade" skulle komma ut i friska luften och få odla lite grönsaker. Anna Lindhagen har hedrats med en väg, som bär hennes namn.

Maurits minns

(Maurits Dunberg)

Under första världskriget hade min pappa ett potatisland där Södersjukhuset ligger nu.

Vi hade även ett land vid Grindsgatan. Det var många familjer som hade små "täppor", där de kunde odla potatis och grönsaker. Det var ett gott tillskott till försörjningen under krigsåren.

Under min uppväxttid hade Ringvägen inte många likheter med den "esplanad" man kan se idag. Det var lerigt och gropigt och under höstrusket var det inte så nådigt att promenera där.

Blomsterfondens hus byggdes på 30-talet och träden på Ringvägen planterades 1939.

Spårvagn nr 1 gick längs Skånegatan och hade vändplan vid Rosenlunds sjukhus.

Där låg även en av Konsums första butiker.

Min fru Gerda och jag gifte oss 1937 och hade vårt första hem på Katarina Bangatan.

Vi behövde en större bostad och 1939 flyttade vi till Eriksdalsgatan, den i vårt tycke stora lägenheten. Vår husfasad var inklädd med vildvin vilket var mycket vackert, särskilt

på hösten, då det lyste i sina vackra höstfärger. Även de små mössen trivdes i detta vackra buskage.

När vi var nya i huset fanns det två fastighetsskötare. De hade en vagn som de drog sopor på till sopstationen som låg vid Södra Stationsområdet. Hyran för vår lägenhet var 319 kronor i kvartalet. Det sades optimistisk att "när ni blir pensionärer bor ni nästan gratis".

Under kriget hade vi mörkläggningskivor för alla fönster. På kvällarna hjälptes alla män åt att bekläda ytterporten med tjocka brädor som skydd mot eventuella flyganfall.

Med tiden samlades det många barnfamiljer i området. Barnen lekte på gatorna, gårdarna och i närliggande parker. Vi hade god granngemenskap och turades om att bjuda varandra på kaffe och gemytlig samvaro med sång och pianospel som min fru stod för.

När fastigheterna skulle renoveras på 80-talet var det många av de äldre som kände oro.

Allt gick dock ganska smidigt med evakueringslägenheter i området.

En eloge vill jag ge dem som ordnade med vår gård. Jag uppskattar främst alla dessa blommande buskar och träd. Detta utgör verkligen en oas och att bo åt gården är en stor förmån. Ett varmt tack till vår fastighets-skötare Lennart Johansson och hans dotter Helena för allt arbete de lägger ner på skötseln av gården, plogar och sandar gångarna på vintern och sköter om buskar och blommor på sommaren.

Alice minns (Alice Lindström)

1937 i oktober flyttade min make och jag till Råggatan. Vi hade sålt motorcykeln för att köpa lägenheten, som kostade 850 kronor. Hyran var 90 kronor i månaden, som vice värden Verner Karlsson tog upp i sitt kontor varje månad. Det var ett himmelrike att flytta till en bostad med värme och varmvatten. Tvättstugorna hade en gaseldning och jag var livrädd att tända gasen. Det kunde ju smälla!

Förstugorna (trappan) fick vi själva hålla rena. Varje lägenhet hade städningen en månad i taget.

Inga minns (Inga Andersson)

1924 köpte mina föräldrar en kolonilott i Eriksdalslunden nedanför "Negerbyn". Området var ett gammalt stenröse, som man hade gjort till grässlänt. Koloniområdet var inhägnat med ett plank. Grinden låstes med hänglås. I området fanns en lada som man kunde tinga till fester.

Man byggde hus i området så småningom och vi flyttade in i huset E 24. Huset klassades som B-fastighet och insatsen var relativt låg, bara 700 kronor. Insatsen skulle återbetalas efter 25 år, vilket också gjordes. Hyran beräknades då vara nere i 35 kronor i månaden och vi skulle så småningom bo hyresfritt (säg den glädjekalkyl som håller!). Eftersom huset var en B-fastighet kostade t.ex. badkar och diskho extra.

I E-28 inrättades ett daghem. Det var bra, för det fanns många barn i området. Det var bra för de mammor som måste arbeta. Apropå gatunamn, man ville kalla Eriksdalsgatan för Spannmålsgatan (Hu Då!).

Lyran minns (Lars Lyström)

Att vara barn på Axet, 30-40 tal.

Det fanns många barn på Axet trots lägenhetsstorleken. Vi var många grabbar av ungefär samma ålder: Berra, Bulle, Lelle, Tage, Putte och Lyran. Det fanns tjejer också: Lillan, Eivor, Maj-Britt och "Dockan" (hon var jättesöt).

Folk var snälla och hade för det mesta gott tålamod för oss barn. På 26:an bodde en tant som brukade bjuda oss på karameller från en strut och på 24:an bodde en annan tant som "kåkade" surströmming varje höst. Då gick vi grabbar med klädnypor på nosen.

Det fanns ett glasstånd på gaveln Eriksdalsgatan och Vickergatan. Där var vi "stammisar" och satt sedan på staketet och rörde i glassbägarna medan snacket gick och mäsarna flög ovanför.

En gång föll en fullträff från en mäs i en av killarnas bägare. Grabben rörde och åt medan vi andra stod mållösa och såg på. Han trodde oss aldrig!

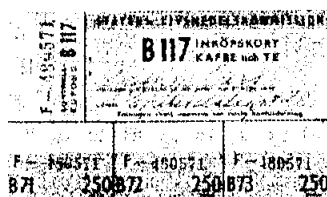
Eriksdalsskolan var klar 1938 och då kunde jag börja där. Innan dess hade jag gått i Maria på Ringvägen under två år. I skolköket bakade vi bl.a. bullar. Man fick ta med sig råvarorna hemifrån. Mamma Svea väntade med kaffepannan varm på färska bullar, men på bollplanen stod grabbarna och hade nosat bulldoft en bra stund.

Man hade skoltandvård även då. Tandläkaren hade en trampborr. Jag hade mar-drömmar för den tingesten. En gång smet jag ut och gick för att titta på bygget vid Ringvägen istället för att gå till tandläkaren. Nästa dag fick jag sällskap av pappa Arvid. Han var inte rädd för "borraren", han.

Under kriget fanns det vedtravar överallt. Där bakom travarna drog man sina första "bloss" och blev grön i "fejset". På vintrarna åkte vi skidor i Eriksdalslunden. Vi brakade rätt utför "Skithusbacken" mellan kolonierna. Att jumpa på isflaken i Årstaviken var en mycket populär aktivitet.

På Ringvägen gick "Tricken" Ringlinje 4, som vi tog oss ut med till den övriga "byn".

Där i hörnet av Ringvägen-Grindsgatan hade Elsa ett korvstånd. Hon kom dit-dragandes med sin kärra klockan sex varje kväll. Hon gick mellan skaklarna och drog kärran som en annan mulåsa. För att köpa en korv måste man ha en köttkupong, men

fiskkorv fick man köpa utan kupong. Ibland var Elsa bussig och bjöd på "en slang med bröd" för man va ju inte alltid stadd i kassan.

Korven kostade 40 öre, en ansenlig summa pengar för en liten grabb.

Varje familj fick ransoneringskort som vicevärden delade ut.

Kerstin minns (Kerstin Bergsvik)

Mina morföräldrar och min mamma flyttade in på Vickergatan 3 när huset var alldeles nybyggt. De hade bott på Stigbergsgatan i en gammal 1700-talskåk, men den hade rivits och de var mycket fascinerade av alla moderniteter som fanns i den nya lägenheten, varmvatten och badrummet inte minst. Lägenheten fanns kvar i familjens ägo till 1967, då vi flyttade till Farsta. Då hade först min moster och hennes man bott där och från 1948 mina föräldrar. Jag var dagbarn hos moster, så Axetgården var min gård även innan vi flyttade dit.

Axetgården var en hel värld. Piskställningarna var klätterställningar och det låga räcket runt gräsmattan var perfekt att lära sig balansera på. Jag minns tydligt när jag första gången lyckades hålla balansen hela vägen mellan två av de stolpar som räcket vilade på, utan att mamma höll i mig det allra minsta. Så stolt jag var. Det fanns sandlådor att leka i för de minsta, men jag minns dem inte för egen del. Däremot att min lillebror lekte där. Vi ungar var ute ensamma, det var sällan några vuxna med – skulle man in, lutade sig en mamma ut genom ett fönster för att ropa in en till t.ex. middag.

När det blev varmt ute, gick vi till Eriksdalslunden och gungade, klättrade i berg (de var jättehöga!), drack saft och åt Mariekex.

Vintertid var det kälke som gällde. Med ratt. Det fanns en backe (den finns fortfarande) i Vickergatans förlängning ner mot vattnet, som vi gillade att åka i. För vår del började den bland träden. Det blev en härlig sväng ut på gatan. Fick man bra fart kunde man komma ända ner till båtklubben. Sedan var det bara att kämpa sig tillbaka uppför backen med kälken på släp för att ta en ny tur. Det fanns inte så många bilar på den

tiden, så det där med att köra ut i gatan ansåg vi som riskfritt.

Det fanns andra kälkbackar också. I koloniområdet, rakt ner mot vattnet, fanns några fina. När min bror och jag för några år sedan gick där och tittade, hisnade vi nästan – att vi tordes! För oss i vuxen ålder såg det fullkomligt livsfarligt ut. Men då var det viktigast att få upp bra fart så att man kunde komma ända ut på isen.

Skridskor lärde jag mig att åka på fotbollsplanen bakom Eriksdalshallen, först på tvåmedar, sedan på skridskor med en med, som spändes fast på pjäxorna med remmar. Inte förrän i tolvårsåldern fick jag riktiga rör.

Utanför hallen, nere på Vickergatan, ställde Luciatåget upp sig några år, för sin färd genom Stockholm. Det var jättespännande att hänga i fönstret och titta på alla vagnarna, tärnorna och Lucia själv i tjock vit pälskappa. Hon vinkade glatt upp mot oss ungar, där vi stod huttrande i det vidöppna fönstret.

Eriksdalshallen var vår närmaste granne. Där var det alltid saker på gång. I slutet på 50-talet var det stor kalabalik, när Sveriges rock-kung skulle utses. Jag vill minnas att jag höll på Rock-Boris, men det var Rock-Ragge som vann.

Vi var många barn som föddes på 40-talet. De som var äldre/yngre umgicks jag inte med, men jämnåriga fanns det gott om. Min bästis bodde vägg i vägg och hette Lelle, men i skolan låtsades han inte om att jag fanns – jag var ju tjej.

Axetgården var som sagt min gård. De andra gårdarna i området var fullständigt okänd mark för mig. Jag minns att jag en gång skulle gå och hämta min bror, som var hos en kamrat på Timotejgatan 3. Jag gick mycket försiktigt in mot Rågengården – det var en helt annan värld, tyckte jag. Och trappuppgången såg inte alls ut som hemma hos oss. Där var massor av dörrar! Vi hade bara tre på varje plan. Någon gång fick jag gå och hämta tvättstugenyckeln hos farbror Nyblad – då var jag tvungen att helt och hållet gå in på den där främmande gården. Det kändes jätteläskigt. (Att gårdarna hette Axet- resp. Rågen- hade jag ingen aning om, då.)

Bilar fanns det inte så många. Området var ju lugnt, så den enda trafik man måste hålla koll på var bilskolebilarna som använde våra gator till att öva höger- och vänster-svängar och för att lära sig parkera.

Skulle man någonstans fanns spårvagnarna alldeles utanför på Ringvägen. Och trådbussen 33-an, som jag åkte till skolan i (efter två år i småskolan och två år i sångklass i Eriksdalsskolan gick jag i Adolf Fredrik resten av min skoltid). Jag tyckte om 33-an för den var så tyst. 73-an som kom sedan var mycket bullrigare. Trafikbullret på Ringvägen var mycket större än idag – ändå hörde man det inte. Man vänjer sig vid allt.

Närheten till Södersjukhuset gjorde att det ofta körde ambulanser på Ringvägen – så är det ju fortfarande. Men dem hörde man aldrig. Om det inte kom två tätt efter varandra. Då kunde det hända att min pappa började göra sig i ordning för att gå dit upp. Han var nämligen blodgivare och det hände att de ringde efter honom, eftersom han bodde så nära.

Mitt första arbete fick jag på sommaren på Åhlén&Holm. Man fick veckolön på den tiden, jag har för mig att min första lön var 89:60. Det var 1961. Sedan arbetade jag där varje lov resten av min skoltid. Det gav mig fickpengar för resten av året.

När jag 1986, efter 19 år, flyttade tillbaka till området, träffade jag mamman till en av mina lekkamrater från förr. Hon sa: "Hej, är du tillbaka?" Det lät som om jag bara varit ute och handlat ett Aftonblad.

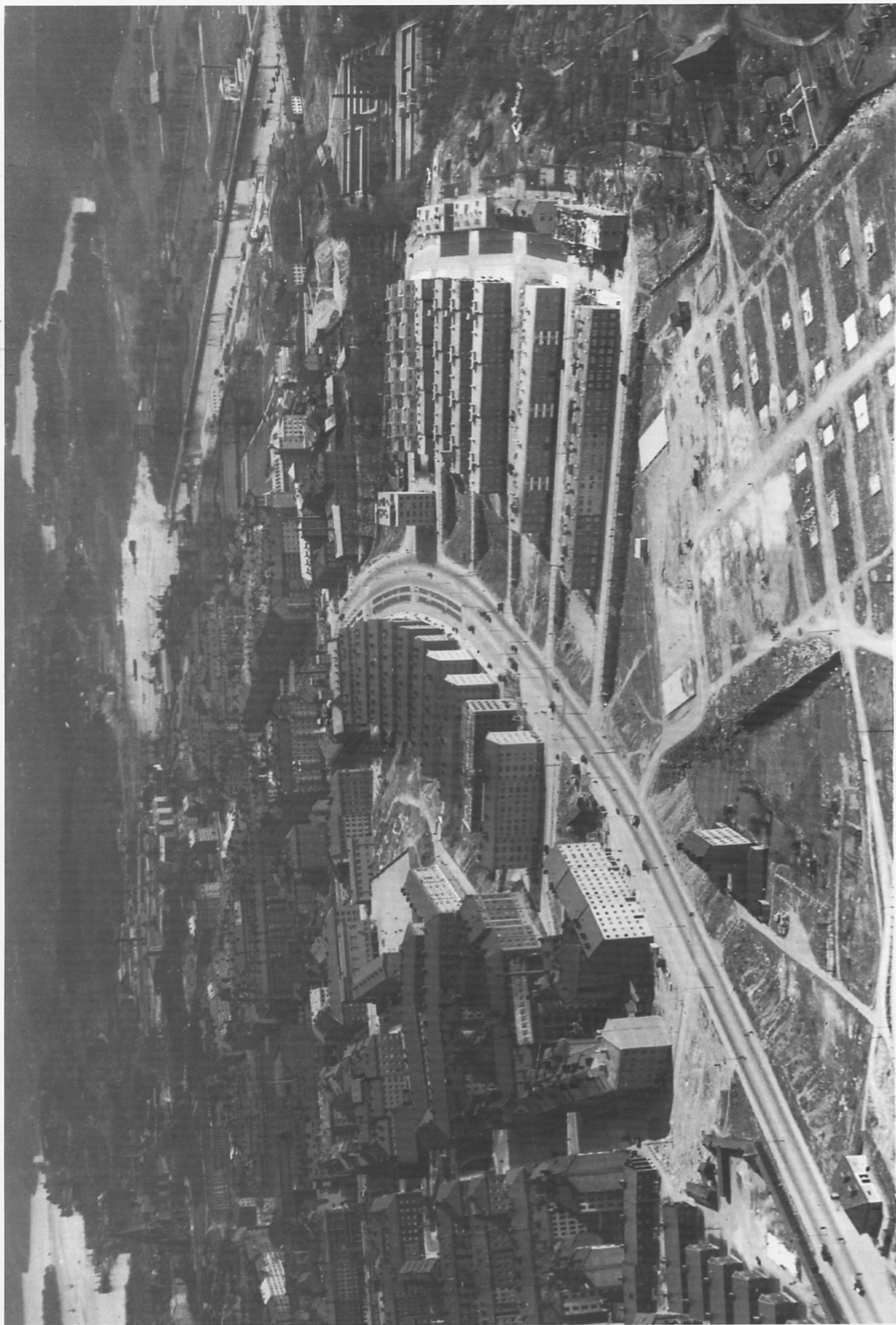
Född på Södra BB arbetar jag nu ett kvarter därifrån. Jag har inte kommit så långt här i livet.

Slutord

Dessa är några minnen av de boende i Axet och det finns säkert mycket mera att minnas och tala om, men detta är allt jag fick tag på denna gång.

Anja Lyström

ERIKSDALSOMRÅDET JUNI 1933